

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	
Изходящ №	дата 201 г.
Входящ № 709	дата 03.12.2022г.
София 1113, бул. Шипченски проход № 52, бл. 17 тел.: 02/ 979 29 98 ; факс: 02/ 870 21 91	

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Владимир Златарски,

Институт за исторически изследвания при БАН

относно конкурс за заемане на академичната длъжност професор по професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност „История на България“ (Нова българска история – Стопанска и социална история на България през XX век), за нуждите на секция „Нова българска история“, обявен в „Държавен вестник“, бр. 63 от 06.08.2022 г.

В този конкурс за доцент участват двама кандидати – гл. ас д-р Алека Стрезова и гл. ас д-р Войн Божинов. Те са служители на Института за исторически изследвания при БАН. Представени са изисквани от нормативната база материали, които дават информация за научната дейност на кандидатите. И двамата предоставят голяма научна продукция, която ги показва като активно работещи учени.

В своите трудове д-р Стрезова се занимава с разнообразни и внимателно подбрани въпроси от историята на Третата българска държава. Сред тях се открояват без съмнение онези трудове, които проучват изграждането на българската дипломатическата служба след Освобождението и разчитат просопографски нейния личен състав. Свързан с тези проучвания е и подчертаният интерес на кандидатката към политическата и социална биография на някои от българските дипломати, изследванията си за които основава на самостоятелно издирен и обработен емпиричен материал. Това се отнася както и за периода преди 1878 г., в който Стрезова работи с непознати до този момент документи от османски архиви, така и за годините на двете

световни войни. Трябва да се отбележи, че тя успява да намери специфични неизследвани теми по значими въпроси, които разработва с уменията и инструментариума на модерната наука.

Основният труд, с който д-р Стрезова участва в конкурса е монографията „Последен по рода си. Д-р Георги Вълкович (1833-1892)“. Писането на биография на исторически фигури е сложен жанр, който не е особено добре застъпен в българската историография. Той има специфични изисквания за детайлно разглеждане не само на личността, но и на епохата, в която тя развива своята дейност. Бих казал, че в това поле д-р Стрезова е разрешила по един забележителен начин задачата, която си е поставила. Животът на д-р Вълкович – една значима фигура от втората половина на XIX век – е проследен в най-малки детайли, но и на фона на събитията от историческото време. Кандидатката е успяла да намери онзи баланс, в който съотношението личност-дело-епоха разкрива с голяма пластичност един конкретен образ.

Книгата е написана на основата на проучване на огромен материал от архивни източници и съществуваща литература на няколко езици. Тя се състои от три глави, предговор, заключение и библиография, като е приложено хронологичният метод на структуриране. В първата глава се разглежда животът на Вълкович преди Освобождението: семейната среда, образование, формиране на личността. От особен интерес е представянето на периода му в Дамаск и последвалото участие в църковната борба. Привличането на нов материал дава убедителни резултати и има в тази част голям приносен характер. С такъв се отличават и следващите две глави на книгата, разглеждащи разнообразната дейност на Вълкович след 1878 г. Тук Стрезова се показва като вещ познавач на времето, структурите и лицата от последната четвърт на века. В същото време с инструментите на

професионалният историк тя пресъздава образа на Вълкович и като човек – неговите начин на мислене и мотивация за действие. Наистина на места се открива известен субективизъм, а тонът на емоцията е леко приповдигнат в тази психологическа характеристика, то тя е добре обоснована и фактологично проверена в рамките на възможното. Създаден е образът на една витиевата личност, загрижен баща, усърден дипломат, справящ се политик – накратко един опитен човек.

Особено интересно кандидатката пресъздава обстановката в Цариград във времето преди и след убийството на българския дипломатически агент там. Стрезова проследява сложната мрежа от агенти, групи, интереси и интриги, които определят ежедневието в османската столица и бележат работата и на д-р Вълкович, който в крайна сметка става тяхна жертва. Като използва умело издиреният емпиричен материал, авторката проследява нишките на покушението, посочени са предполагаемите извършители, чиято вина в миналото така и остава недоказана в различните разследвания. Следва да се отбележи обаче недоизясняването докрай на причините за убийството, както и по-слабо развитата политическа страна на този акт. Тази констатация се отнася и по други въпроси от политически характер, като например начинът, по който Вълкови участва в разрешаване на Българската криза или какво е мнението му за един възможен българо-турски съюз, който е сред опциите в българската политика от онова време. Тези бележки не намаляват големия приносен характер на тази монография, написана на превъзходен език, който допринася тя да се чете лесно и да събужда интерес и към човека, и към времето.

Другата монография, с която д-р Стрезова участва в този конкурс, е „Българската дипломация. Институции и

представители. 1879-1918. С., „Авангард прима“, 2017. Тя е изградена от две части. В първата е проследена институционалната история на българското външно министерство от неговото създаване до края на Първата световна война. Показана е структурата на ведомството, изграждането на мрежата от представителства в чужбина и разширяването на обхвата, съобразно интересите на държавата. Анализирани са не само теми като финансирането или пък начина на извършване на назначенията, но също и развитието на дипломатическата мрежа, както и историята на сградата на централата. Втората част се занимава с биографиите на външните министри и титулярите на мисиите. Основен източник на информация са личните кадрови досиета на дипломатите, които са умело допълвани от друга дипломатическа документация. В стила на класическата просопография, Стрезова е положила целенасочени усилия в трудното издирване на данни за живота, кариерата, но също и интересите и мотивацията на този постепенно създаван български елит. Получава се много богат източник на информация, който превръща тази книга в добра отправна точка за бъдещи проучвания. Книгата е първа по рода си в историографията ни и с нея авторката се утвърждава като съвременен изследовател. Аналитични таблици и богат снимков материал допълват приносния характер на тази монография.

Научната продукция на д-р Войн Божинов включва три основни тематични кръга – проблеми на българската история от периода преди и между двете световни войни, минало и съвременност на македонския въпрос, както и югославска история от 80-те години на XX век. В първото направление акцентът е поставен върху събития от 30-те години. Разглеждат се както фигури като монарсите Фердинанд и Борис, Андрей Ляпчев,

Александър Цанков, така и теми като българо-югославските отношения, управлението на „деветнадесетомайците“, националният въпрос. Сред продукцията в тази област се открояват две монографии. В „Национално могъща и обединена България. Формациите на радикалната десница и националният въпрос“ (в съавторство) кандидатът участва с няколко материала (ок. 93 с.), в които прави обобщение тематиката по националният въпрос между двете световни войни, както и преглед на дейността на някои от националистическите формации през този период. Въз основа на печатните издания на тези структури е разкрита тяхната идеология.

Основният труд за хабилитация, с който д-р Божинов участва и в този конкурс, е книгата „Управлението на деветнадесетомайците (19 май 1934 - 22 януари 1935)“. Тук трябва да отбележа, че в хода на работата се констатира разминаване в екземплярите, предоставени за оценяване в рамките на конкурса. В хартиения вариант на изданието са отбелязани двама рецензенти, каквото е изискването на нормативната база. В електронния вариант обаче изданието е без научни рецензенти, такива няма и в хартиеното издание, налично в библиотеката на БАН. При това положение не е ясно дали хартиеното издание с рецензенти, подадено за оценка в този конкурс, не е от направен допълнителен тираж с цел да се отговори на изискването на актуалната нормативна база. Публикуването на труда преди да се въведе изискване за рецензенти на научни монографии е причината, поради която ще рецензирам този труд на гл. ас. д-р Божинов. Въпросът остава в полето на етично-моралните категории, които явно некоректно не са били уважени в този случай.

В тази монография са събрани различни теми. Може да се наблюдава известен дисбаланс в структурата на труда – в първата глава се разсъждава върху конституционната и институционална история на България след Освобождението, във втората върху положението преди преврата и само в третата върху заявената в заглавието тема. Представеният в първата глава преглед е резюмиран вид на тези, които са отдавна разработени в историографията, поради което не може да се открие някакъв нов, приносен характер. Това може да се каже и за втората глава. В третата глава кандидатът разглежда обществено-политическите мероприятия на правителството на Кимон Георгиев, финансовата и външната политика. Текстът е написан на добър език, обхванати са основните моменти от краткото управление на деветнадесетомайците. Трябва да се отбележи обаче, че текстът се позовава предимно на публикации в периодичния печат, мемоарна литература и в малка степен на архивен материал. Научната продукция по темата, както авторът с право отбелязва, е значителна, но в предлагания труд голяма част от нея не е представена. Това е заявено от д-р Божинов в увода, където „огромната част“ от научната литература по темата е охарактеризирана в едно изречение като носеща отпечатъка на „политическите изкривявания“. Утвърден научен стандарт на всяка монография е най-малкото критично представяне на постигнатите преди нея резултати, но не и пълното им игнориране.

Трудовете на кандидата по втората и третата тематично група на неговите исторически проучвания касаят теми от историята след Втората световна война и най-вече от последните три десетилетия. В монографията „Република Македония в съвременната геополитика“, която в съкратен вид влиза и в другата книга на д-р Божинов, са разгледани етапите през които

преминава тази държава по времето на Титова Югославия и след това. Изворовата база е съществуваща литература, документални източници почти няма. Тук историческите прегледи се комбинират с политологически анализи, като вторите често доминират. Това обаче е естествено, като се има предвид, че се разглеждат предимно въпроси от последните двадесет години, обект по-скоро на актуалната политика, отколкото на историята. Монографиите по югославска история излизат извън рамките на направлението, по което се кандидатства (История на България).

Както се вижда от изложеното дотук при този конкурс става дума за двама участници с разнообразно научно творчество, което им дава основание да се стремят към академичната длъжност „доцент“. Според мен кандидатурата на д-р Стрезова е по-добре обоснована, тъй като тя разработва нови теми, основава изводите си предимно на старателно събирани архивни материали и резултатите от тяхното разработване имат приносен и новаторски характер. Това ми дава основание да си позволя да препоръчам на членовете на уважаемото научно жури при гласуването за присъждане на академичната длъжност „доцент“ да класира кандидатите по следния начин: 1. гл. ас. д-р Алека Стрезова; 2. гл. ас. д-р Войн Божинов.

30.11.2022 г.

Доц. д-р Владимир Златарски